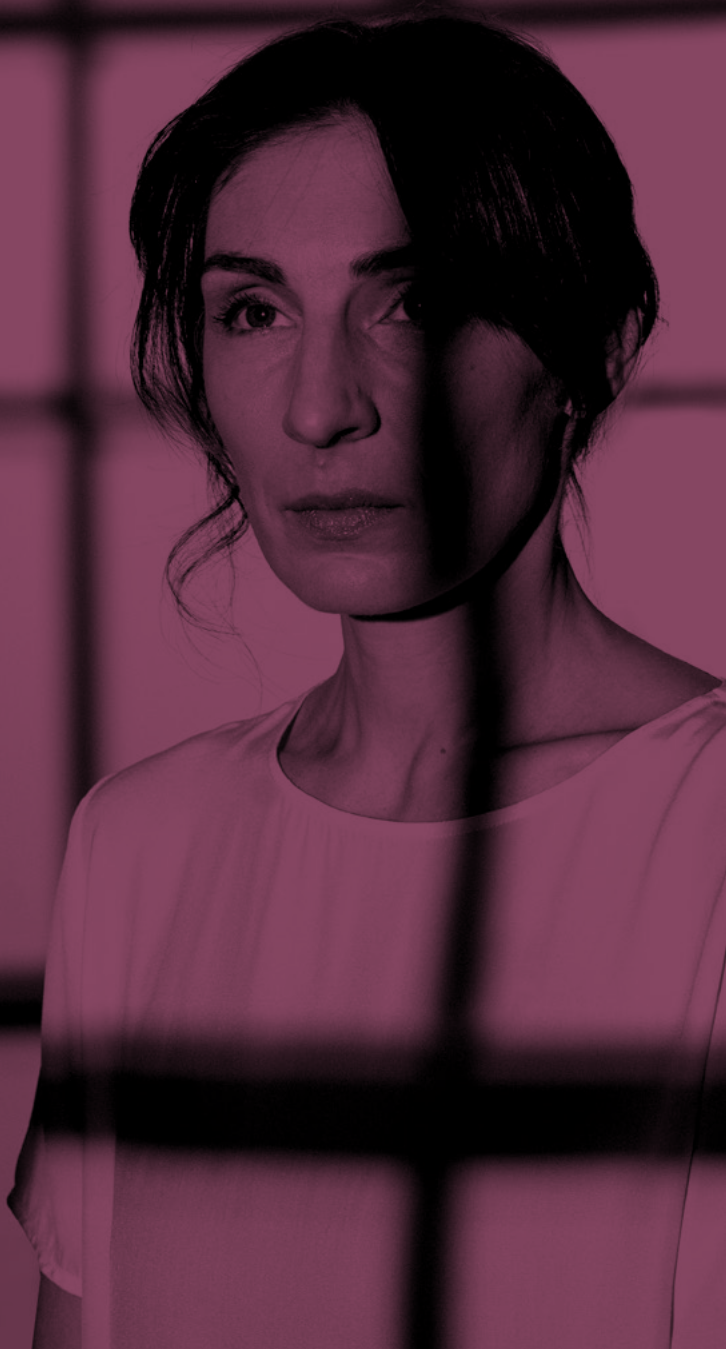

ERAKÕNELUSED

Draamateater

INGMAR BERGMAN

ERAKÕNELUSED

Enskilda samtal
1994

Rootsi keelest tõlkinud Ülev Aaloe

Dramatiseerinud Priit Põldma

kahe osas

Lavastaja → MADIS KALMET

Kunstnik → ARTHUR ARULA

Valguskujundaja → PRIIDU ADLAS

Helikujundaja → LAURI KALDOJA

Etenduse juht → ANNELI ROOSI

Esietendus 22. veebruaril 2024 väikses saalis

OSADES

Anna → RIINA MAIDRE

Jacob → GUIDO KANGUR

Henrik → KRISTO VIIDING

Karin → VIIRE VALDMA

Tomas → MÄRTEN METSAVIIR

Proloog ja epiloog - mai 1907

Esimene kõnelus - juuli 1925

Teine kõnelus - august 1925

Kolmas kõnelus - märts 1927

Neljas kõnelus - mai 1925

Viies kõnelus - oktoober 1934

4

ANNA: Ja ma küsin vahel endalt, kui palju hirmu ja pinget ja lootusetust peab üks inimene endasse mahutama, enne kui ta murdub. Jah, ma muudkui jaksan ja jaksan. Ja päevad muudkui lähevad. Aga mis kasu sellest on? Mis on selle sügavam mõte? Kas on olemas mingi varjatud muster, mida ma läbi ei näe? Kas mind tuleb karistada? Kas mind ootab andeksand või on mu karistus eluaegne? Ja miks peab minu kuriteo eest karistama lapsi? Või seisnebki minu karistus laste kannatustes? Ma ekslen sügaval, sügaval pimeduses, mamma. Ja kuskilt ei paista valgust. Kui Jumal on olemas, siis lahutab mind sellest jumalast küll terve igavik.

„Erakõnelused“

INGMAR BERGMANI MÄLESTUSPILTE

Vanemate tüli

Lapsepõlveaeg Sophiakodu kiriklas: argipäevade rütm, sünnipäevad, kiriklikud pühad, pühapäevad. Kohustused, mängud, vabadus, korrapärasus ja turvalisus. Talvine pikk pime koolitee, kevadised kuulimängud ja jalgrattaretked, sügisesed pühapäevaõhtud ja ettelugemised kamina ääres. Ma ei teadnud, et ema oli kirglikult armunud ja et isa tabas raske depressioon. Ema valmistas abielusuhteid katkestama, isa ähvardas endalt elu võtta, nad leppisid ära ja otsustasid koos edasi elada – „laste pärast“, nagu seda tollal nimetati. Meie ei märganud midagi või siis õige vähe. Ühel sügisõhtul olin lastetoas ametis oma filmiapaaraadiga, õde oli ema toas magama jäänud ja vend oli laskeharjutustel. Äkki kuulsin alumiselt korrusest ägedat sõnavahetust. Ema nuttis ja isa rääkis ärritatult. Niisuguseid kohutavaid hääli polnud ma kunagi varem kuulnud. Hiilisin trepile ja nägin ema ja isa all esikus ägedalt riidlemas. Ema püüdis oma mantlit kätte saada, aga isa hoidis seda kinni. Veidi aja pärast lasi ema mantli lahti ja tormas esikuukse poole. Isa jõudis temast ette ja lükkas ta kõrvale, jäi ukse ette seisma. Ema läks talle kallale ja nad rüsesid. Ema lõi isale näkku ja isa paiskas ta vastu seinale. Ema kaotas tasakaalu ja kukkus. Ma röökisin kõvasti. Õde ärkas lärmi peale üles ja tuli trepile. Ta hakkas kohe nutma. Ema ja isa jätsid järele.

Mis edasi juhtus, seda ma enam täpselt ei mäleta. Ema istus oma toas sohval ja tema nina jooksis verd. Ta püüdis mu õde maha rahustada. Mina seisan lastetoas ja silmitsen oma kinematograafi, langen pateetiliselt põlvili ja luban jumalale nii oma filmi kui ka aparaadi, kui ema ja isa sõpradeks saavad. Minu palvet võeti kuulda. Hedvig Eleonora koguduse kirikhärra (isa ülemus) sekkus asjasse. Mu vanemad lepitati ära ja üüratult rikas tädi Anna võttis nad endaga kaasa pikale puhkusereisile läbi kogu Itaalia. Kohale saabus vanaema, kord ja illusoorne turvalisus olid taastatud.

Ema eluõhtul

10

Olen niisiis pühapäeva õhtupoolikul adventiaja alguses käinud Hedvig Eleonora kirikus. Olen näinud valguspeegeldusi kirikuvõlvil ja mul on õnnestunud siseneda neljanda korruse korterisse. Leidsin ema oma päeviku kohale kummardunult, ta lubas mul endaga vestelda. Ma hakkasin kohe segast juttu ajama, küsima asju, mida olin maha maetuks pidanud. Nõudsin vastust. Süüdistasin. Ema apelleeris oma väsimusele. Seda tegi ta viimastel aastatel sageli. Pean mõtlema sellele, mis mul on, mitte sellele, mis ma olen kaotanud või mida mul pole kunagi olnud. Korjan oma aarded enda ümber, mõnel neist on eriline sära. Põgusa hetke jooksul tajun tema valu karilejooksnud elu pärast. Ta ei elanud valetades nagu isa, ta ei olnud usklik. Tal oli jõudu süüd enda kanda võtta ka siis, kui süü ise polnud põrmugi selge.

Kirgliku näitlemise hetked ei tuhmistanud mõistust ja mõistus ütles, et elu on karile jooksnud.

Nüüd istusin tema toolil ja süüdistasin teda kuritegudes, mida ta polnud iial toime pannud. Esitasin küsimusi, millele polnud võimalik vastata. Suunasin oma otsingute valguse detailide detailidele. Küsisin kangekaelselt, kuidas ja miks. Võibolla nägi minu edevalt terav pilk oma vanemate draama taga minu vanaema jäist jõudu. Noore naisena abiellus vanaema vananeva mehega, kelle kolm poega polnud temast endast palju nooremad. Lühikese abielu järel suri abikaasa ja jättis oma noore naise viie lapsega maha. Mida kõike pidi vanaema lämmatama ja hävitama?

Mõistatus on kindlasti lihtne, aga jääb ometi lahendamata. Täie kindlusega näen üksnes seda, et meie perekonna inimestel jätkus head tahet, kuid sellega kaasnes katastrofaalne pärandus: liigne nõudlikkus, must südametunnistus ja süütunne.

11

„Laterna magica“ (tõlkinud Ülev Aaloe)

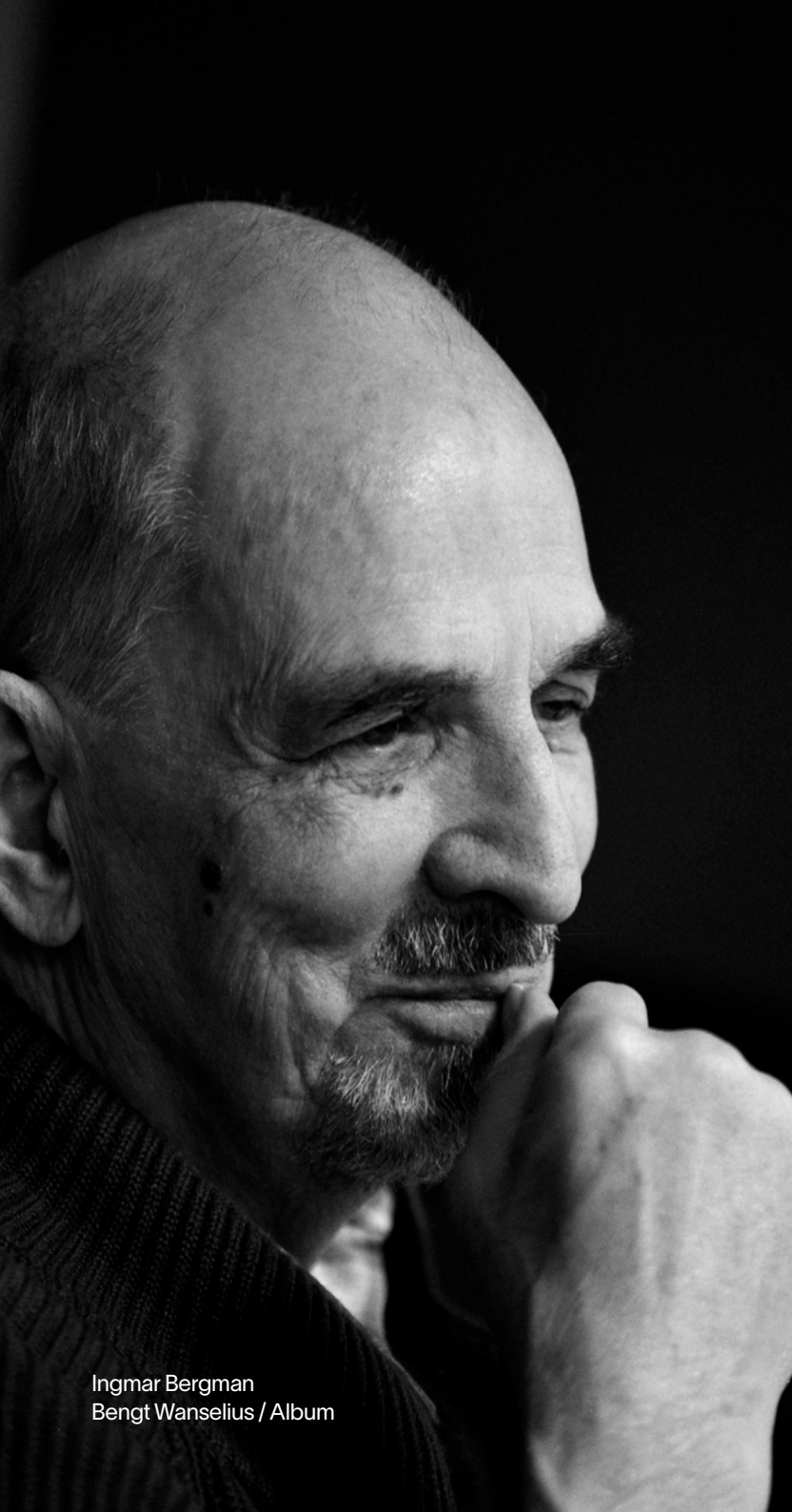
MADIS KALMET

INGMAR BERGMANIST

Bergman puudutab väga isiklike lugude kaudu eksistentsiaalseid teemasid. Selles loos [Kalmeti lavastus „Nagu peeglis“ Rakvere Teatris] tuleb armastuse kui üldise teema kaudu sisse Jumala dimensioon: armastusest ei saa rääkida ilma looja dimensioonita. Bergman oli jumalaotsingutega läbi oma loomingu ja oma elu väga lõhestatud seisundis: kord ta eitas seda, kord oli sellele lähemal. See lähtus lapsepõlvest. Tema isa oli äärmiselt puritaanlik kirikuõpetaja, kes kasvas perekonda väga valusalt ja karmilt. Bergmanil tekkis juba väga noorelt tugev vastuseis kirikule ja jumala sõnale, küsimus, kuidas kiriku esindaja võib olla nii julm. Mida vanemaks ta sai, seda enam mõistis ta, et igatsus, mis tal oli armastuse järele, viib ikkagi teatud hetkel selleni, et tuleb mõtestada ka seda, kes seda armastust võib meile kinkida – kas see on ainult inimlik omadus või on see üleüldisem? Bergmanile on iseloomulik, et ta oma loomingus kasutab ära kõik, mida ta on elus kogenud. Väga sageli on tema filmi või näidendite keskseks kujuks tema enda *alter ego*. Keegi alati esindab neid mõtteid, kahtlusi, kõhklusi, konflikte, mida ta ise on elus kogenud. Muidugi ka armastuse teema, mitte ainult eufoorilisel või üldseisundi tasandil, vaid ka väga lihtsal inimlikul tasandil. Nagu teame, oli ta ju elus meeletult palju armunud ja tal oli palju abielusid. Praktiliselt iga järgmine töö tõi tema ellu uue armastuse, mis paraku ka väga kiiresti möödus. Alles elu lõpus hakkas ta aru saama, et on teinud võibolla väga paljudele inimestele haiget.

Virumaa Teataja 12.09.2019

Ingmar Bergman
Bengt Wanselius / Album

1918 sündis 14. juulil Uppsalas. Isa Erik Bergman oli kirikuõpetaja, ema Karin Bergman oli hariduselt meditsiiniõde. Ingmaril oli neli aastat vanem vend Dag ning neli aastat noorem õde Margareta.

1920 kolis pere Stockholmi, lõpetas seal kooli ja ülikooli (õppis kunsti, ajalugu ja kirjandust)

1938 esimene lavastus Stockholmi Üliõpilasteatris; teinud kokku ligi 150 teatrilavastust ja arvukalt telelavastusi

1942 asus stsenaaristina tööle Svensk Filmindustris

1944 Helsingborgi Linnateatri juht

1945 valmis esimene film režissöörina; teinud kokku ligi 50 mängufilmi, lisaks dokumentaal- ja TV-filme

1953. a alates oli Bergmani kõigi filmide juures tegev operaator Sven Nykvist (1922–2006)

1969–1975 töötas lavastajana

1946–1949 Göteborgi Linnateatri peanäitejuht

1952–1958 Malmö Linnateatri peanäitejuht

1959–2004 Stockholmi Kuningliku Draamateatri lavastaja, 1963–1966 teatrijuht

1971–1995 abielu Ingrid von Roseniga (viies abielu); Bergmanil oli abieludest ja kooseludest kokku üheksa last

1976–1981 maksupettuses süüdistatuna elas ja töötas filmi- ja teatrirežissöörina Saksamaal

1982 „Fanny ja Alexander“, pälvis 1984. a Oscari

1988 romaan „Hea tahe“, esimene perekonnatriloogiast, kuhu kuuluvad veel „Pühapäevalapsed“ (1990) ja „Erakõnelused“ (1996)

1997 Cannes'i filmifestivali elutööpreemia

Kuldpalmide Kuldpalm

2004 jäi elama Fårö saarele (suvekodu alates 1960)

2007 suri 30. juulil Fåröl

„BERGMAN BERGMANIST“

„Ilma kinota saaksin elada, aga ilma teatrita mitte. Aga ma katsun mõlemas oma jõudu ja tarmu rakendada. Raske oleks hakata seletama filmi- ja teatritöö erinevusi, võiks vahest öelda nii, et filmi tegemine on üsna närvesööv töö ja teater on selle kõrval peaaegu puhkus – meeldiv loov töö. Filmis teed päeva jooksul valmis kolm minutit filmi, teatris on aega kümme nädalat, ja kui tulemus sind ei rahulda, võid alati mõelda, et homme või järgmisel nädalal on asi juba parem. Teatris puudub see press, mis filmi tegemisel on alati nii ängistav. Muidugi võib niisugune press isegi innustavalt mõjuda, kuid tööprotsessina meeldib teater mulle rohkem. Aga mõlemal alal olen alati püüdnud anda oma parima, seda võin küll kinnitada.“

16

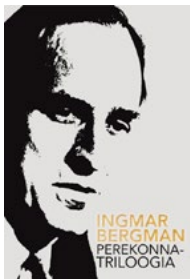
Katkendi raamatust tõlkinud Ülev Aaloe

Juhtugu mis tahes, sa pead pidama oma jumala-teenistuse. See on tähtis kirikulistele, veel tähtsam on see sulle endale. Hiljem paistab, kas see on tähtis ka Jumalale. Kui pole muud jumalat kui sinu lootus, on see tähtis ka jumalale.

„Laterna magica“

Ingmar Bergmani „Perekonnatriloogia“ ilmus eesti keeles ühiste kaante vahel 2018. aastal, Bergmani 100. sünniaastapäevaks. Triloogiasse kuuluvad romaanid „Hea tahe“, „Pühapäevalapsed“ ja „Erakõnelused“, varem olid need kõik ilmunud eraldi väljaandena Loomingu Raamatukogus. Kõik kolm romaani on eesti keelde tõlkinud Ülev Aaloe (1944–2017), teenekas rootsi, norra, soome, vene ja inglise keelest tõlkija, Rootsi kultuuri vahendaja ja Eesti teatrite pikaaegne kuldaväärt koostööpartner. „Hea tahte“ järelsõnas (LR 1999) kirjutas Ülev Aaloe:

„Hea tahe“ (Den goda viljan, 1991) on autori isa ja ema kohtumise ja keerulise armastuse lugu aastaist 1909–1918, kuni Ingmar Bergmani enda sünnini. Teine osa – „Pühapäevalapsed“ (Söndagsbarn, 1993) kujutab 1926. aasta suve, nähtuna 8-aastase Ingmari (ehk Pu) silmade läbi, kuid jõuab ühes stseenis ka aastasse 1968, mil ta külastab oma surevat isa. Suhted isaga ja hiline lepituseotsimine ongi selle teose üheks kandvaks teljeks. Kolmanda osa – „Erakõnelused“ (Enskilda samtal, 1996) peategelane on ema ja põhiteemaks tema heitlemised väljapääsmatus armastuskolmnurgas. Aastatel 1925–1934 toimunud viies „erakõneluses“ on Bergmani ema üheks osapooleks.

Epiloog aga viib meid tagasi aastasse 1907, tema leeritamispäeva. 1996. aastal jõudis ekraanile Liv Ullmanni film „Erakõnelused“, mille stsenaariumi autoriks oli Ingmar Bergman.

Bergmani teoseid on eesti keeles ilmunud kümme, mitmed neist on ka lavastatud. Madis Kalmetile on „Erakõnelused“ kolmas Bergmani lavastus.

„Fanny ja Alexander“ –
Vanemuine, lav Ain Mäeots (2014)
„Lärmab ja veiderdab“ –
Vanemuine, lav Roman Baskin (2007)
„Nagu peeglis“ –
Rakvere Teater, lav Madis Kalmet (2019)
„Persona“ – Must Kast, lav Kaija M. Kalvet (2015),
Vanemuine, lav Ain Mäeots (2019)
„Pärast proovi“ – Ajaloomuuseum,
lav Madis Kalmet (2017)
„Saraband“ – Eesti Draamateater,
lav Peeter Raudsepp (2017)
„Stseenid ühest abielust“ – Rakvere Teater,
lav Toomas Suuman (1989); Eesti Draamateater,
lav Peeter Raudsepp (1997); Von Glehni Teater,
lav Kaupo Kruusiauk (2015); Skênê. Katus kunstile,
kunstnik-lavastaja Kristjan Suits,
dramaturg-lavastaja Mehis Pihla (2022)
„Sügissonaat“ – Eesti Draamateater,
lav Priit Pedajas (2008)
„Talvevalgus“ – Theatrum, lav Andri Luup (2017)

Bergmani teoste lugemine on nagu öine ujumine sügaval järves, kus on palju allikaid – need muudavad vee halvavalt külmaks, ent ka puhtaks. Bergmanil pole illusioone, aga see ei tee teda kibedaks, trotslikuks ega pane teda võitlema, hädamerd puumõõgaga taguma. See ei pane teda ka mungalikult leebuma, õpetlikult lohutama, kuigi elu võib pakkuda ka ennastohverdavat lähedust ning ausa kirjanikuna ei jäta Bergman sedagi registreerimata – mõeldagu näiteks Ekdahlide perekonnale [filmis „Fanny ja Alexander“].

Ennekõike aga seisneb Bergmani väärtus võimes jääda rahulikult halastamatuks ja eristada illusioone tegelikkusest – ning muidugi on illusioon arvata, et me suudaksime ilma illusioonideta vastu pidada.

Ikka on vaja uskuda, et homme on vesi soe.

Jan Kaus „Rahulik halastamatus“

Sirp, 3.08.2018

pealavameister Oskar Irve
lavameistrid Alver Linnamägi, Eerik Nõlvaku,
Janno Jaanus
valgusmeistrid Raimond Danilov,
Sten-Martin Saarest
helimeister Hendrik Põlluste
grimeerijad Siiri Lauri, Kristel Kärner, Marit Pruul,
Reet Laur, Lore Sõerunurk
riietajad Kayre Pärnpuu, Jaanika Idvan,
Kaja Edovald, Annely Pahman

kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman, Inge Vagiström,
Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
butafoor-dekoraator Lea Ojam
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
elektrik Raivo Valdas
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
valgusala juhataja Priidu Adlas
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Siiri Lauri
kostüümiala juhataja Piret Tang
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
lavastusjuht Andres Bergström
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
lavastusala juhataja Mikk Lagemaa
kavalehe koostaja Ene Paaver
plakati ja kavalehe kujundaja,
plakati foto ja proovifotode autor Andra Seepter
plakati idee autor Kristo Viiding

kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Täname → Liis Aedmaa

Peatoetaja

Toetajad

Partnerid

AMSERV

BIODERMA
LABORATOIRE DERMATOLOGIQUE

PRO BEAUTÉ

kalevspa
hotell & veekeskus

EESTI TEATRI
AGENTUUR

Teatri tegevust rahastab

KULTUURIMINISTEERIUM

Teatri pileteid müüb

